

Studie 1/2022

červenec 2022

Speciální skutkové podstaty pro recidivisty: Nepromyšlené a škodlivé

JAKUB DRÁPAL

PRÁVNICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

LEGAL
DATA
HUB

O AUTORECH

JAKUB DRÁPAL

Jakub Drápal je výzkumným pracovníkem katedry národního hospodářství a odborným asistentem katedry trestního práva na Právnické fakultě UK a výzkumným pracovníkem Ústavu státu a práva AV ČR.

Za doplnění a poznámky děkuji Liboru Duškovi, Martinu Košatkovi a Haně Šimánové.

Legal Data Hub je projektem Právnické fakulty UK. Sdružuje akademiky a studenty, kteří zkoumají fungování justice, právní regulace a kriminalitu pomocí analýzy dat a statistických metod. Poskytuje technické zázemí pro datové analýzy.

Publikuje krátké studie (*policy briefs*) k aktuálním tématům a popularizuje výsledky akademických studií pro širší publikum.

www.prf.cuni.cz/legal-data-hub

<https://twitter.com/LegalDataHub>

Partnerem projektu je advokátní kancelář BADOKH.

B A D O K H

Děkujeme za finanční podporu.

Upozornění: Tato studie reprezentuje pouze názory autorů a nikoli oficiální stanovisko Právnické fakulty UK.

SHRNUTÍ

- Trestní zákoník obsahuje speciální vyšší trestní sazby pro recidivisty. Ty přispívají k jedné z největších vězeňských populací v Evropě.
- Speciální trestní sazby jsou nevhodné, jelikož principem moderního trestního práva je trestat primárně za trestný čin a nikoli za to, jaký život pachatel vedl. Byť je na místě recidivisty trestat o něco přísněji, stanovovat speciální trestní sazby pro recidivisty není ani spravedlivé, ani efektivní. I bez těchto sazeb zákon poskytuje dostatek možností k přísnějšímu trestání recidivistů.
- Zrušením těchto speciálních trestních sazeb sazeb by soudy ročně uložily o 1 850 let nepodmíněných trestů odnětí svobody méně (u čtyřech nejčastějších skupin trestných činů, zejména krádeží). Stát by snížil vězeňskou populaci přibližně o desetinu a ročně by tím ušetřil zhruba jednu miliardu korun.
- Zvláštním případem speciální úpravy pro recidivisty je opakovaná krádež, u které není třeba způsobit žádnou škodu, aby se stala trestným činem, v důsledku čehož jsou stíhaná bagatelní jednání.
- Minimálně několik stovek lidí je ročně odsuzováno za krádeže se škodou do 1 000 Kč, přičemž se často jedná o naprosté maličkosti typu krádeže několika housek.
- Nastavení minimální hranice i u opakované krádeže (např. 1 000 Kč) by zamezilo přílišnému rozpínání trestní represe a ušetřilo by desítky milionů korun ročně.

VYŠŠÍ TRESTNÍ SAZBY PRO RECIDIVISTY: ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Česká vězeňská populace je v porovnání s ostatními zeměmi Evropské unie vysoká: V červnu 2022 měla Česká republika pátý nejvyšší počet vězňů v přepočtu na obyvatele.¹ Podstatným důvodem toho je, že čeští vězni tráví ve vězení více času než ti zahraniční (a tedy nikoli tím, že bychom do vězení posílali velký počet osob).² Jednou z příčin dlouhých nepodmíněných trestů odnětí svobody jsou vysoké trestní sazby a zejména jejich spodní hranice. Komplexní revize trestních sazeb je jedním z velkých úkolů, které čekají českou trestní politiku.³

Rychle a spravedlivě lze napravit jeden typ příliš vysokých trestních sazeb, který má zásadní dopad na počet vězňů v Česku: speciální trestní sazby pro recidivisty. Jejich podstatou je, že za skutkově stejné jednání je stanovena vyšší trestní sazba, pokud je pachatelem recidivista určitého typu. Tyto trestní sazby se dotýkají jak nejčastějších trestných činů (např. krádeží), tak závažných trestných činů (např. těžkého ublížení na zdraví). Problematické jsou zejména proto, že v moderním trestním právu trestáme primárně za trestný čin a nikoli za to, jaký život pachatel žije. Krádež auta není výrazně závažnější jen proto, že se jí dopustil recidivista, a pokud jsem osm týdnů na nemocenské, tak pro mne není zásadní, zda mne zbíl recidivista či prvopachatel. Je sice opodstatněné recidivisty trestat přísněji – např. s cílem jim zabránit v páchání další trestné činnosti –, ale není na místě pro ně stanovovat odlišné trestní sazby. Nepromyšlenost takovýchto sazeb dokumentuje i to, že vyšší sazby pro recidivisty nebyly přijímány koncepčně, ale naopak byly běžně přijímány bez poskytnutí jakéhokoli odůvodnění.

Trestní sazby pro recidivisty výrazně ovlivňují velikost české vězeňské populace, protože ve věznicích se nacházejí zejména recidivisté; čeští soudci se dlouhodobě snaží pachatele neuvěznit, je-li to možné. Právě vyšší trestní sazby pro recidivisty jsou zásadní pro délku trestu: Velká většina trestů odnětí svobody je ukládána uvnitř trestní sazby. Podstatné jsou zejména dolní hranice trestních sazeb, protože většina trestů je ukládána při dolní hranici trestní sazby. Její změna tak ovlivní výši trestů výrazněji než změna horní hranice trestní sazby.⁴ Přemýšlíme-li o spravedlivém trestání a o cestách, jak snížit vězeňskou populaci, zrušení speciálních trestních sazeb pro recidivisty – případně dolních hranic trestních sazeb – představuje jednoduchý způsob, jak toho docílit.

Struktura studie je následující: Nejdříve představuji, jak časté jsou speciální trestní sazby, resp. skutkové podstaty, pro recidivisty, jak ovlivňují výši trestu a jak dopadají na vězeňskou populaci a jaké možnosti reformy přicházejí v úvahu. Zvláštní důraz pak kladu na nejčastěji stíhanou recidivistní skutkovou podstatu, kterou je opakovaná krádeže podle § 205 odst. 2 trestního zákoníku, u které rozebírám problematiku chybějícího požadavku způsobit škodu alespoň v určité výši.

1 World Prison Brief, dostupný na https://prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate?field_region_taxonomy_tid=14.

2 Zvláštní zpráva Nejvyššího státního zastupitelství „Věznice“, dostupná na https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/zvl_zprava_veznice25_09_2019.pdf, str. 12; Dünkel, F. European penology: The rise and fall of prison population rates in Europe in times of migrant crises and terrorism. *European Journal of Criminology*. 2017, 14(6), 629–653.

3 Srov. Teze trestní politiky, dostupné na <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rp/cinnost-rady/zasedani-rady/Teze-trestni-politiky.pdf>, bod 7.

4 Drápal, J. a Šoltés, M. Sentencing Decisions Around Quantity Thresholds: Theory and Experiment. SSRN, Available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3862637.

NEPROMYŠLENÁ TEORIE SPECIÁLNÍCH TRESTNÍCH SAZEB PRO RECIDIVISTY

Speciálních skutkových podstat s přísnějšími trestními sazbami pro recidivisty se v trestním zákoníku nachází 38. Jejich seznam je uveden v příloze v **Tabulce A.1**. Necelá polovina z nich byla přijata po roce 1989 a druhá polovina byla zavedena trestním zákoníkem z roku 2009. Společně však mají, že jejich přijetí nebylo odůvodněno a nejspíše ani řádně promyšleno.⁵ Speciální trestní sazby pro recidivisty byly tedy pravděpodobně intuitivně vnímané jako potřebné pro dosažení přísné represe. Intuitivní přísnější trestání recidivistů však není vhodné v moderním trestním systému vystavěném na vztahu závažnosti trestné činnosti a citelnosti uloženého trestu.⁶ Netrestáme totiž pachatele primárně za to, jací jsou či jaké životy vedli, ale trestáme pachatele za trestné činy, kterých se dopustili; citelnost trestu má být vztažena zejména k závažnosti trestné činnosti.

Trestní zákoník z roku 2009 se výslovně přihlásil právě k myšlence přiměřenosti trestu k závažnosti jako k základnímu principu.⁷ Podobně Ústavní soud opakovaně zdůrazňoval, že „každé uložení trestu ... musí přísně sledovat a respektovat principy proporcionality a ... subsidiarity (přísnější) trestní represe“.⁸ Silné zdůrazňování jedné charakteristiky pachatele – recidivy – která nemá přímou vazbu na závažnost trestné činnosti, není v souladu s principem proporcionality, zejména (i) jsou-li trestní sazby obecně relativně široké, (ii) umožňuje-li trestní zákoník zohledňovat trestní minulost při uložení trestu a (iii) existuje-li v trestním zákoníku možnost zvýšení trestní sazby v případě opětovného spáchání zvláště závažného zločinu.⁹ Zdůrazňování speciálních trestních sazeb u recidivistů není potřebné ani pro docílení lehce přísnějších trestů pro recidivisty, jelikož již dnes soudci mohou pachatelovu trestní minulost jednoduše zohlednit v rámci trestních sazeb, které jsou k dispozici.¹⁰ Čeští soudci mají v tomto ohledu vysokou míru diskrece.

5 Např. z důvodové zprávy k trestnímu zákoníku není jasné, proč se přistoupilo k rozšíření vyšších trestních sazeb pro recidivisty [srov. kritiku u Chromý, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2009, 8(11), 325-331], a to přestože toto bylo kritizováno v souvislosti s předchozí neschválenou verzí trestního zákoníku [Musil, J. Respektuje český zákonodárce princip subsidiarity trestní represe? *AUCI*. 2007, (2), 25-38.]. V obecné části důvodové zprávy bylo pouze zmíněno, že „v rámci revize zvláštní části trestního zákona je stanovena recidiva u více skutkových podstat trestných činů jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby“ (str. 213 důvodové zprávy dostupné na <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=26247&pdf=1>). Tato fráze je pak opakovaná, přičemž někdy je uváděna potřeba „postihnout typově závažnější v praxi se vyskytující případy“ (str. 262 a 263) či jen popsáno, že se zvyšuje postihnutí jednání recidivistů (str. 302). U těžkého ublížení na zdraví je jen řečeno, že se postupuje obdobně jako u vraždy (str. 247), ale u vraždy je pouze uvedeno, že se přejímá dosavadní úprava (str. 246). V případě drogového trestného činu (§ 283) důvodová zpráva neuvádí nic, protože se v původním návrhu nenacházela koncepce vyšších trestních sazeb pro recidivisty.

6 Recidiva pachatele způsobující aplikaci vyšší trestní sazby se nad rámec toho vymyká ostatním důvodům, proč se aplikují vyšší trestní sazby. Vyšší trestní sazby jsou totiž spojené se způsobem provedení, s následkem, s poškozenou osobou či vztahu pachatele s ní, se specifickou pohnutkou, s množstvím jednání, dobou či místem provedení. Všechny tyto okolnosti se vztahují k závažnosti trestné činnosti a to buďto k její objektivní složce (jednání pachatele) či k subjektivní složce (myšlenkové pochody pachatele). Jinými slovy všechny tyto okolnosti výrazně (typově) zvyšují zavrženíhodnost předmětného jednání. Recidiva však mezi ně nepatří. Jednání – krádež, podvod, těžké ublížení na zdraví či výroba omamných látek – není výrazně typově závažnější a zásadně zavrženíhodnější jen proto, že se ho dopouští recidivista a nikoli prvopachatel.

7 Str. 216 důvodové zprávy. Právě v souvislosti s přísnějším trestáním recidivistů, zejména zlodějů, byl přitom trestní zákoník opakovaně kritizován za rozpor s deklarovanou snahou o dekriminalizaci a depenalizaci, srov. např. Říha, J. Nové pojetí trestného činu krádeže. *Trestněprávní revue*. 2009, 8(10), s. 291-299 či Scholle, J. Zrušte § 205 odst. 2 trestního zákoníku. *Státní zastupitelství*. 2020, (4), 8an.

8 Nález sp. zn. I. ÚS 4503/12 ze dne 11. 6. 2014 (N 119/73 SbNU 827), bod 26; nález sp. zn. II. ÚS 279/18 ze dne 15. 5. 2018 (N 92/89 SbNU 371), bod 11; nález sp. zn. II. ÚS 2027/17 ze dne 7. 8. 2017 (N 137/86 SbNU 315), bod 17.

9 § 59 trestního zákoníku.

10 I těch pro nerekidivisty.

Recidivistům by měly obvykle být ukládané přísnější tresty než prvopachatelům, ale nikoli výrazně přísnější. Ukládání vyšších trestů recidivistům je sice dlouhodobě považováno prakticky za samozřejmost, ospravedlnění této praxe je však méně jasné.¹¹ Teorie ukládání trestů založené na principu proporcionality nabízejí několik možných obhajob pro ztížení trestů pro recidivisty, například teorii vyšší míry zavinění (*culpability*)¹² pachatele při opakovaném spáchání trestného činu, teorii mimořádného poklesku (a tedy omluvitelnosti) prvního trestného činu, nebo teorii postupné ztráty zmírnění uloženého trestu, u které dochází k postupnému zvyšování trestu v důsledku recidivy jen do určité jasně stanovené výše.¹³ Společné těmto teoriím je, že ačkoliv ospravedlňují ukládání vyššího trestu recidivistům, činí tak pouze v takové omezené míře, aby nebyla popřena proporcionalita mezi trestným činem a trestem. Autoři a zastánci těchto teorií proto zároveň upozorňují, že v řadě zemí trestní minulost hraje příliš velkou roli při ukládání trestů.¹⁴

Speciální trestní sazby pro recidivisty jsou toho příkladem. Pokud totiž zohledňujeme trestní minulost výrazněji než faktory vztahující se k závažnosti trestné činnosti, přestáváme trestat pachatele primárně za trestný čin, kterého se dopustil, a začínáme ho trestat zejména za to, jaký život v minulosti žil.¹⁵

Možným argumentem na obranu těchto sazeb by byla ochrana společnosti před trestnou činností, tedy před recidivisty. Pod tímto argumentem se skrývá běžné dvojí uvažování: Izolace pachatelů od společnosti (inkapacitace) či jejich odrazení přísnějšími tresty. Inkapacitace je však extrémně nákladná. Např. na drobné opakované zlodějčky, kteří způsobí škodu několik stovek korun, vězeňský systém vynaloží vyšší statisíce korun, přičemž výzkumy naznačují, že abychom významně snížili kriminalitu inkapacitací, tak bychom museli zavřít extrémní množství osob.¹⁶ Podobně i odrazení lehce přísnějšími tresty není pravděpodobně efektivní. I naprosto drastický trest třikrát a dost ve Spojených státech dosahuje jen omezené efektivity.¹⁷ Hromadné výrazněji přísnější trestání recidivistů tedy není opodstatněné, zvláště má-li trestní systém k dispozici nástroje, jak zacházet s nebezpečnými recidivisty, tedy zejména má-li jako Česko k dispozici ochranná opatření, pomocí kterých může izolovat nebezpečné jedince.

Nakonec, protože Česko se často inspirovuje německým právem, bylo by dobré inspirovat se i v tomto ohledu. Západní Německo v roce 1986 zrušilo obecné ustanovení o zpřísněném trestání recidivy (šestiměsíční minimální trest).¹⁸ Ruší-li Německo tato ustanovení a my je následně zavádíme bez odůvodnění, byť se dle svých slov Německem inspirováme, je otázkou, zda český stát netrestá více, než je nezbytně nutné.

11 Hessick C. & Hessick F. Double Jeopardy as a Limit on Punishment. *Cornell Law Review*. 2011, 97(1), 45-86; Jacobs, J. A., Jackson, J., & Lippke, R. L. The Ethics of Recidivist Premiums. In *The Routledge Handbook of Criminal Justice Ethics*. Routledge: Abingdon. 2017, s. 17-27.

12 Nikoliv ve smyslu podmínky vzniku trestní odpovědnosti podle § 15 – 16 trestního zákoníku, nýbrž jako odraz vědomosti pachatele o škodlivost a protiprávnost jeho jednání, získané dříve uloženým trestem Roberts, J. V. Punishing persistent offenders exploring community and offender perspectives. Oxford University Press. 2007.

13 Roberts, J. V. *Punishing persistent offenders exploring community and offender perspectives*. Oxford University Press. 2007.

14 Roberts, J. V. *Punishing persistent offenders exploring community and offender perspectives*. Oxford University Press. 2007; Frase, R. S., & Roberts, J. V. *Paying for the Past: The Case against Prior Record Sentence Enhancements*. Oxford University Press. 2019; Jacobs, J. A., Jackson, J., & Lippke, R. L. The Ethics of Recidivist Premiums. In *The Routledge Handbook of Criminal Justice Ethics*. Routledge: Abingdon. 2017, s. 17-27; Hester, R., Frase, R. S., Roberts, J. V., & Mitchell, K. L. Prior Record Enhancements at Sentencing: Unsettled Justifications and Unsettling Consequences. *Crime and Justice*, 2018. 47(1); Hirsch, A. V., Roberts, J. V., & von Hirsch, A. Proportionality and the Progressive Loss of Mitigation: Some Further Reflections. In *Previous convictions at sentencing: Theoretical and applied perspectives*. Hart Publishing: Oxford, 2010, s. 1-16.

15 Frase, R. S., & Roberts, J. V. *Paying for the Past: The Case against Prior Record Sentence Enhancements*. Oxford University Press. 2019; Lee, Y. Recidivism as Omission: A Relational Account. *Texas Law Review*, 2008, 87(571). Za sepsání prvotního znění tohoto odstavce děkuji Martinu Košatkoví.

16 Piquero, A. R., & Blumstein, A. Does Incapacitation Reduce Crime? *Journal of Quantitative Criminology*. 2007, 23(4), 267-285.

17 Chalfin, A., & McCrary, J. Criminal Deterrence: A Review of the Literature. *Journal of Economic Literature*. 2017, 55(1), 5-48

18 Srov. Geiter, H. Rückfallvorschrift (§ 48 StGB) Aufgehoben: Anlaß Zum Jubel Oder Beispiel Für Die Funktionalität von Hintertüren? *Zeitschrift Für Rechtspolitik*. 1988, 21(10), 376-81; Albrecht, H.-J. Sentencing in Germany: Explaining long-term stability in the structure of criminal sanctions and sentencing. *Law and Contemporary Problems*. 2013, 76(1), 211-236.

FREKVENCE TRESTNÝCH ČINŮ SE SPECIÁLNÍMI SAZBAMI PRO RECIDIVISTY

Speciální skutkové podstaty s přísnějšími trestními sazbami pro recidivisty se dělí zejména podle časového vymezení recidivy. Buďto je pouze vyžadováno, že byl (i) trestný čin spáchán „opětovně“, tedy jakékoli předchozí odsouzení¹⁹, nebo (ii) toto předchozí odsouzení či potrestání muselo nastat v několika posledních, nejčastěji třech, letech. Speciální skutkové podstaty pro recidivisty mají vyšší dolní i horní hranici trestních sazeb²⁰. Z hlediska struktury se pak liší v tom, zda jsou uvedeny ve speciálních odstavcích či písmenech, což však má vliv pouze na míru komplikovanosti zpracování statistických údajů a na případné technické provedení legislativních reforem.

Pro zjednodušení – a protože velká část předmětných trestných činů se příliš nepáchá či nestíhá – se zaměříme na čtyři oblasti trestných činů: Na krádež a zpronevěru (§ 205 a § 206), podvody (209-212), ohrožování pod vlivem návykové látky (§ 274) a drogovou trestnou činnost (§ 283). Tyto trestné činy jsou vybrané z důvodu jejich četnosti. Jak často byli v letech 2015-2019 pachatelé za tyto trestné činy odsouzeni a k jakým trestům ukazuje **Tabulka 1**. V případě těch trestných činů, u kterých je skutková podstata definovaná recidivou speciálním písmenem a nikoli speciálním odstavcem, uvádím počty pro celý odstavec; jejich frekvence tedy budou nadhodnocené (podobně i v **Grafech 1 a 2**).

Tabulka 1: Průměrný počet trestných činů a trestů odnětí svobody v letech 2015-2019

Trestný čin	Sazba pro recidivisty	Běžná sazba	Počet odsouzených / rok	Počet NEPO trestů / rok	Průměrná délka NEPO (v měsících)	Počet PO trestů / rok	Průměrná délka PO (v měsících)
Krádež (§ 205 odst. 2)	0,5–3	0–2	5 451	3 028	12,4	871	10,6
Zpronevěra (§ 206 odst. 2)	0,5–3	0–2	27	9	14,3	9	12,7
Podvody (§ 209 odst. 2, § 210, 211 a 212 odst. 3)	0,5–3	0–2	118	52	15,6	33,4	12,7
Ohrožování pod vlivem návykové látky [§ 274 odst. 2 písm. c)]	0,5–3	0–1	2 514	104	13,2	1 608	8,9
Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy [§ 283 odst. 2 písm. b)]	2–10	1–5	547	303	40,7	236	29,1

Pozn.: Zdrojem dat jsou statistické listy trestní soudů poskytnuté Ministerstvem spravedlnosti ČR za roky 2015-2019. Rokem se myslí rok vydání rozhodnutí. Roky 2015-2019 byly vybrány z důvodu pandemie v roce 2020-2022 a kvůli amnestii a jejím dopadům v letech 2013 a 2014. Zahrnuty jsou souhrnné a společné tresty uložené dospělým pachatelům, trestný čin odpovídá nejzávažnějšímu trestnému činu, za který byl pachatel odsouzen.

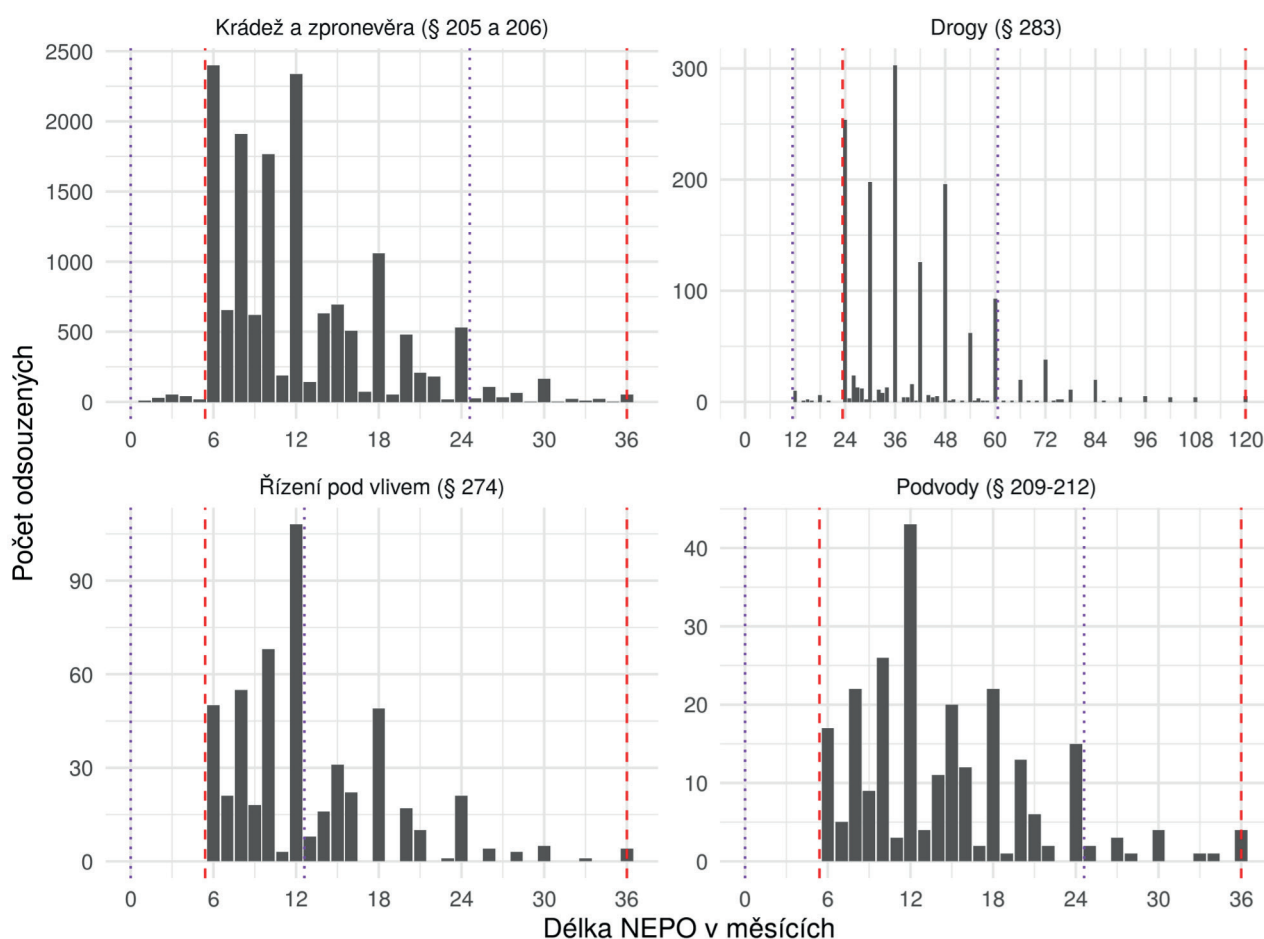
19 Zároveň se však pod pojmem „opětovně“ skrývá i souběh trestných činů, tedy není nutné předchozí odsouzení za daný trestný čin, viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha. C.H.Beck, 2012, § 140 a 145.

20 Až na výjimky, např. trestný čin výtržnictví.

DOPAD NA UKLÁDANÉ TRESTY ODNĚTÍ SVOBODY

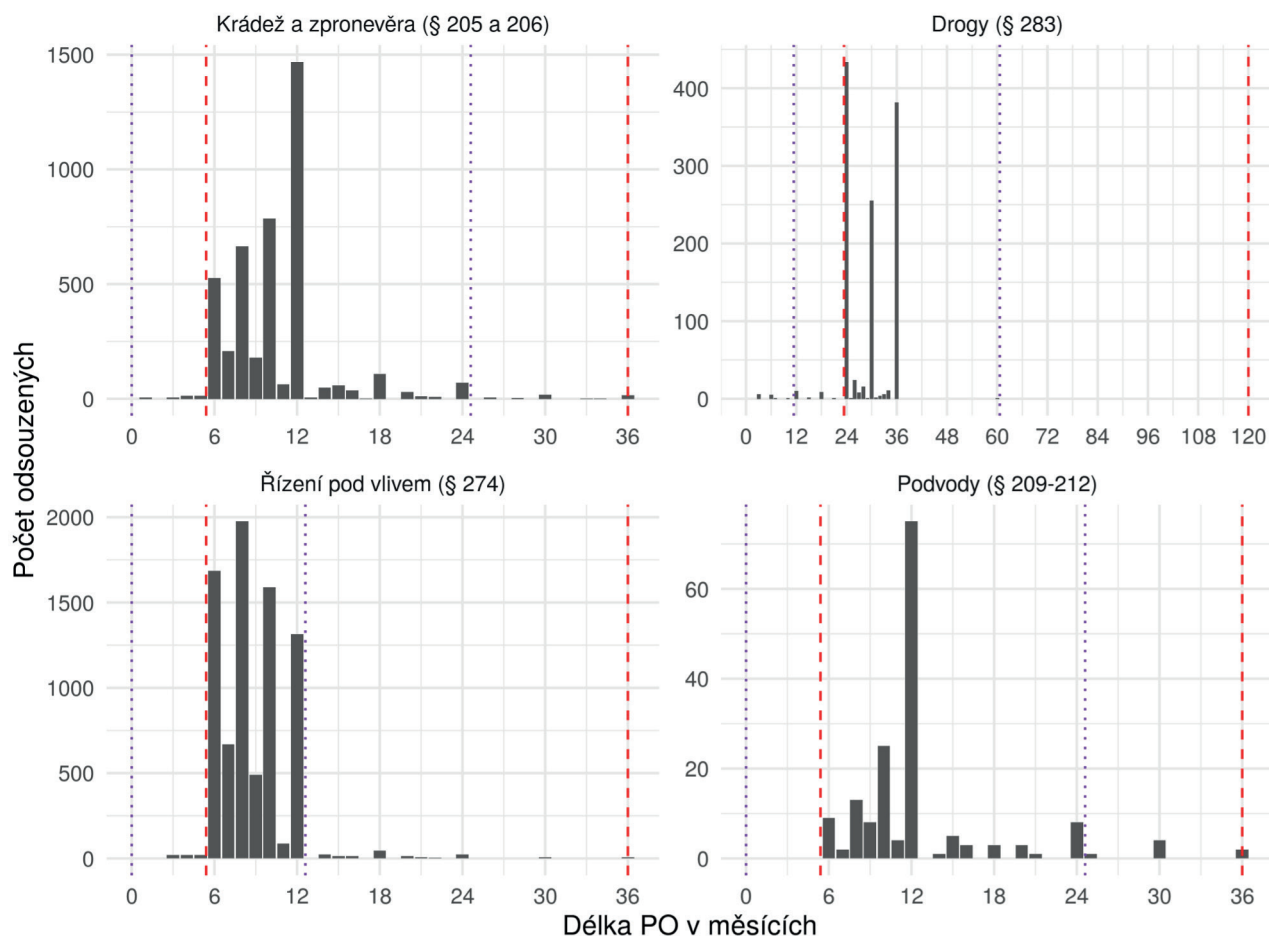
Vyšší trestní sazby pro recidivisty, zejména vyšší dolní hranice trestních sazeb, výrazně navyšují délku trestů odnětí svobody, které jsou ukládány. V **Grafu 1 a 2** jsou zobrazeny tresty odnětí svobody, které byly uloženy za jednotlivé trestné činy, resp. jejich skupiny. Naznačeny jsou jak současné vyšší trestní sazby pro recidivisty (červené čárkované vertikální čáry), tak trestní sazby, které by se aplikovaly, pokud by se nejednalo o recidivisty (fialové tečkované vertikální čáry). Z grafů je evidentní ukládání trestních sazeb při dolní hranici trestních sazeb. Při snížení trestních sazeb – zejména jejich dolních hranic – by tedy došlo k ukládání kratších trestů odnětí svobody, jak naznačuje rozložení trestů u základních (nerecidivistních) skutkových podstat (**Grafy A.1 a A.2** v příloze). Přesné dopady vyšších trestních sazeb však nelze spočítat ze dvou důvodů. Tím prvním je, že recidivistům by byly uloženy o něco vyšší tresty než prvopachatelům i při základních sazbách. Nejsme však schopni stanovit o kolik přesně. I bez této přesné kalkulace však můžeme říct, že v případě zrušení speciálních trestních sazeb pro recidivisty dojde k významnému snížení nepromyšlené trestní represe.

Graf 1: Délky nepodmíněných trestů odnětí svobody uložených za skutkové podstaty pro recidivisty

Pozn.: Červené přerušované vertikální čáry signalizují současné nastavení sazeb, fialové tečkované vertikální čáry běžných trestních sazeb. Odfiltrovány byly tresty delší než horní hranice navrhaných trestů. Zdrojem dat jsou statistické listy trestní soudů poskytnuté Ministerstvem spravedlnosti ČR za roky 2015-2019. Rokem se myslí rok vydání rozhodnutí. Zahrnuty jsou souhrnné a společné tresty uložené dospělým pachatelům, trestný čin odpovídá nejzávažnějšímu trestnému činu, za který byl pachatel odsouzen.

Graf 2: Délky podmíněných trestů odnětí svobody uložené za skutkové podstaty pro recidivisty

Pozn.: Červené přerušované vertikální čáry signalizují současné nastavení sazeb, fialové tečkované vertikální čáry běžných trestních sazeb. Odfiltrovány byly tresty delší než horní hranice navrhovaných trestů. Zdrojem dat jsou statistické listy trestní soudů poskytnuté Ministerstvem spravedlnosti ČR za roky 2015-2019. Rokem se myslí rok vydání rozhodnutí. Zahrnuty jsou souhrnné a společné tresty uložené dospělým pachatelům, trestný čin odpovídá nejzávažnějšímu trestnému činu, za který byl pachatel odsouzen.

Dopady případných změn lze proto vyčíslit jen přibližně. Víme sice, že při snížení trestních sazeb dojde k určitému snížení ukládaných trestů,²¹ není však jasné, jak velkému. V modelu, kterým predikuji dopady zrušení recidivistických sazeb, si proto tresty uchovávám stejnou pozici v rámci rozpětí mezi dolní a horní hranicí trestní sazby, ale stávající hranice nahrazujeme hypotetickými novými. Konkrétně, vzhledem k tomu, že předmětní pachatelé jsou recidivisté, předpokládám, že by jim nebyly ukládány tresty u dolní hranice trestní sazby základní skutkové podstaty. V predikci proto pracuji s předpokladem, že nová hypotetická horní hranice trestní sazby je shodná s dnešní horní hranicí trestní sazby základní skutkové podstaty, a dolní hranice se nachází v polovině mezi dnešní dolní hranicí pro nerekidivisty a dolní hranicí pro recidivisty.²² Nakonec je nutné určit, jak často bude nařízen výkon podmíněných trestů odnětí svobody. Tento parametr jsem stanovil na 10 %, přičemž jej považuji za nižší odhad.

Roční úspora trestů odnětí svobody, které by pachatelé nevykonávali v případě zrušení speciálních trestních sazeb pro recidivisty, by pouze u těchto čtyř kategorií trestných činů činila 1850 let. Největší úspora by se týkala krádeží (1274 let odnětí svobody), následovaných drogovou trestnou činností (407 let odnětí svobody) a řízením pod vlivem (137 let odnětí svobody). Krádeže jsou tak nejvýznamnějším, ale zdaleka ne jediným trestným činem, u kterého by zrušení recidivistických skutkových podstat s vyššími trestními sazbami vedlo k nejvýznamnějšímu poklesu vězeňské populace a tedy i úsporám nákladů. Počítáme-li s denními náklady na vězně ve výši 1 500 Kč, tedy přibližně 550 000 Kč / rok²³, pak by **tato úprava mohla vést ke dlouhodobému snížení nákladů na vězeňství ve výši jedné miliardy korun ročně.**²⁴

21 Drápal, J. a Šoltés, M. Sentencing Decisions Around Quantity Thresholds: Theory and Experiment. SSRN, Available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3862637.

22 Např. u krádeže, jejíž recidivistní trestní sazba je 0,5-3 roky a základní trestní sazba 0-2 roky, by hypotetická nová sazba byla 0,25-2 roky.

23 Jedná se o hrubý odhad. Za rok 2021 měla Vězeňská služba ČR výdaje přibližně 12,5 miliardy Kč (viz Výroční zpráva za rok 2021, str. 5), přičemž za rok 2021 byl celkový stav vězněných osob přibližně 19 000. Od nákladů na jednoho vězně (přibližně 650 000 Kč) je však potřeba odečíst náklad na justiční stráž, jejichž přibližně tisíc příslušníků plní úkoly nespojené s provozem vězeňských zařízení. Z tohoto důvodu jsme stanovili průměrný náklad na jednoho odsouzeného na 550 000 Kč za rok, tedy 1 500 Kč za den.

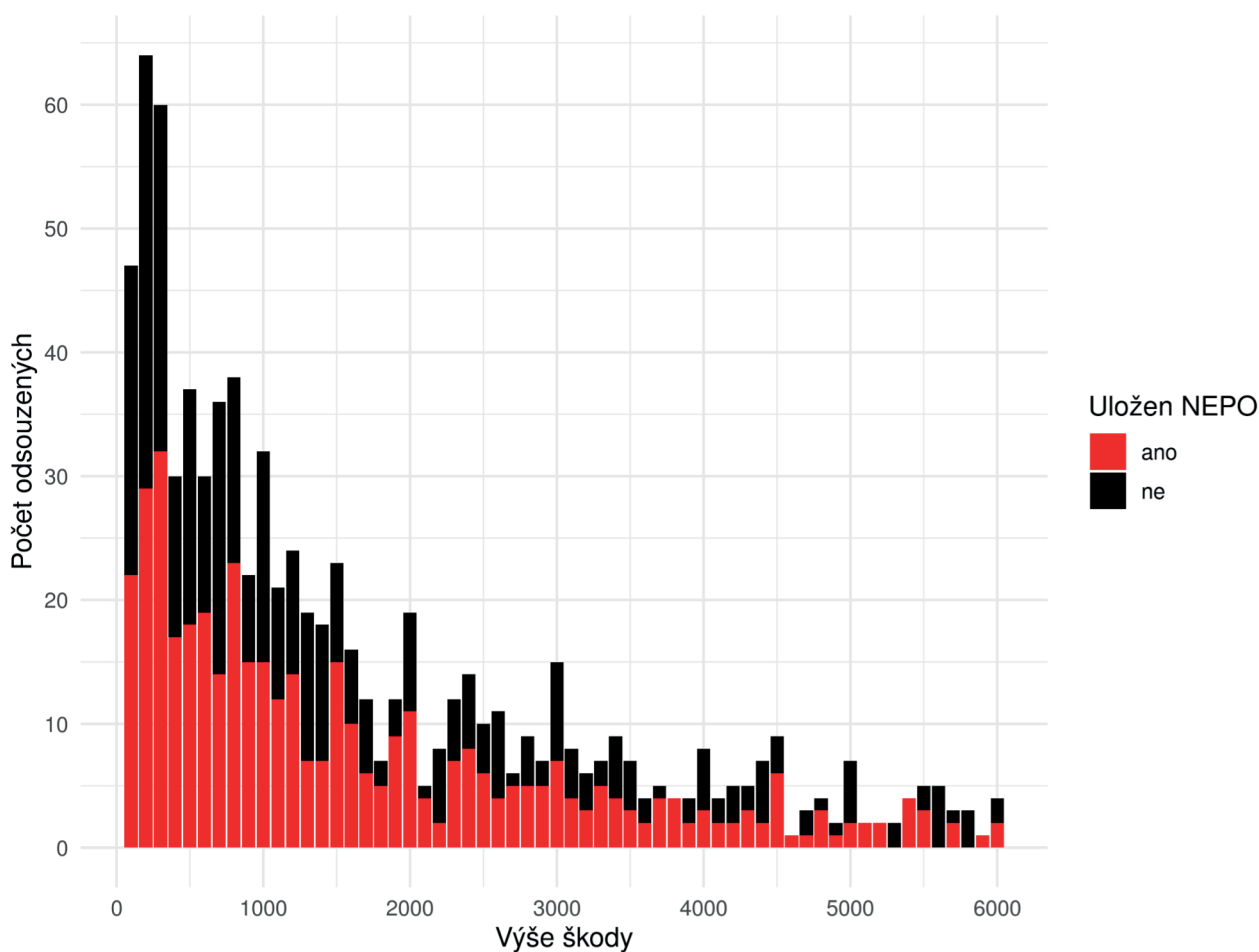
24 Tato částka představuje jen velmi hrubý odhad a nezahrnuje např. další trestné činy s recidivistními sazbami a nezapočítává možnost podmíněného propuštění. Nerozlišuje ani mezi mezními a průměrnými náklady.

MINIMÁLNÍ ŠKODA U OPAKOVANÝCH KRÁDEŽÍ

Nejčastější speciální skutková podstata pro recidivisty – opakovaná krádež – je pak specifická jedním dalším zprísněním. Na rozdíl od běžné krádeže, u které je vyžadováno způsobení škody alespoň 10 000 Kč²⁵, není u opakované krádeže totiž vyžadováno způsobení určité minimální škody. Soudy tak odsuzují pachatele, kteří ukradli mražená kuřecí prsa, pečivo, banánek v čokoládě či žvýkačky. Tímto se liší i od ostatních speciálních skutkových podstat pro recidivisty, a to včetně těch týkajících se majetku, např. zpronevěry či podvodu. Neexistující hranice škody spojená s vyšší spodní hranicí trestní sazby je problematická zejména proto, že za jakoukoli drobnou krádež je ukládán přísnější trest. Nůžky mezi recidivisty a ostatními pachateli se tak rozšiřují dvěma směry: Recidivista je odsuzován za výrazně méně závažné jednání, ale k přísnějšímu trestu.

Opakovaní zloději jsou souzeni za krádež s minimální škodou – do 1 000 Kč – v 37 % případů, kdy byla zaznamenána škoda. **Graf 3** ukazuje rozložení pachatelů dle výše škody a dominanci malých škod (do 1 000–2 000 Kč). Zároveň je však potřeba poukázat na to, že data o způsobených škodách jsou obsažena v oficiálních soudních statistikách jen pro pětinu případů: U 79,3 % krádeží nebyla uvedena způsobená škoda. Nejpravděpodobnějším možným vysvětlením je, že pachatel byl při činu chycen, tedy nezpůsobil škodu. V takových případech lze předpokládat, že významná část těchto pachatelů (zejména zlodějů v obchodě) by se dopustila spíše nižší škody. Obecně tedy můžeme říct, že krádeže s minimální škodou jsou tím, co je z významné části stíháno jako krádež.

Graf 3.: Pachatelé opakovaných krádeží dle výše škody a uloženého trestu

Pozn.: N: 1 069. Zdrojová data jsou statistické listy trestní – soudů za rok 2020 a 2021. Vzorek představují odsouzení za § 205 odst. 2 TZ jako za jediný trestný čin. Tyto roky jsou problematické zejména z důvodu nouzového stavu kvůli jinému trestání i frekvenci trestné činnosti. Pro představu jaké množství případů by mohlo být odsouzeno za jeden nepandemický rok (porovnání let 2018-2019 a 2020-2021 zprůměrované na jeden rok) je třeba počty v grafu vynásobit přibližně hodnotou 0,65.

25 Případně krádež provedenou závažnějším způsobem, např. na věci, kterou měl poškozený při sobě či vloupáním.

Možným řešením tohoto problému by bylo stanovit minimální hranici škody, kterou by i recidivující zloději museli způsobit, aby se jednalo o trestný čin. Tato hranice by měla být nižší než 10 000 Kč, aby společnost neměla dojem, že recidivisté mohou krást i dražší zboží bez trestněprávních následků. Zároveň však je na místě stanovit minimální škodu, která musí být krádeží způsobena. Tato hranice by mohla být nastavena kupříkladu tak, aby systematické kradení věcí nebylo beztrestné. Převeďeno do praktických případů, za trestný čin krádeže by se mohla považovat např. krádež několika lahví alkoholu či zboží, které by bylo následně přeprodáváno dále (např. voňavky či dražší drogeristické zboží). Tyto požadavky by mohla splňovat např. hranice ve výši 1 000 Kč. Taková hranice by umožnila, aby byly kriminalizované i opakované a systematické krádeže drobností (skrže pokračování v trestné činnosti), přičemž by ale i několik velmi drobných krádeží jídla pro vlastní potřebu (např. do 80–100 Kč) nevedlo ke kriminalizaci.

Konkrétní provedení by mohlo spočívat v doplnění další výše škody do § 138 trestního zákoníku, nazvat ji např. „škoda nikoli minimální“ a následně tento požadavek doplnit do § 205 odst. 2 trestního zákoníku.²⁶ Druhou možností, vzhledem ke specifičnosti jeho užití pouze v případech krádeže, by bylo zavedení speciální škody jen v § 205 odst. 2 trestního zákoníku.

Dopad nastavení minimální hranice na 1 000 Kč by byl podstatný, jak naznačují údaje v [Grafu 3](#). Přepočteno na nepandemický rok, ušetřilo by se tímto minimálně 133 nepodmíněných trestů v celkové výměře 97 let a 35 podmíněných trestů v celkové výměře 27 let.²⁷

²⁶ Název „škoda nikoli minimální“ není ideálním názvem; lepší by bylo použití termínu „škoda nikoli nepatrná“. Vzhledem k současnému použití tohoto termínu a jeho široké akceptaci laickou i odbornou veřejností není vhodné přistoupit k jeho redefinici.

²⁷ Tento výpočet nepočítá s tím, že některé případy souzené dle § 205 odst. 2 TZ s minimální výší škody by zavedení hranice na úrovni 1 000 Kč neovlivnilo, jelikož se pachatelé zmocnily cizí věci jednáními přiblíženými písmeny b)-e) § 205 odst. 1 TZ či pokud by část pachatelů opakovaných krádeží s minimální škodou přistoupila k další majetkové trestné činnosti, která by představovala pokračování v trestné činnosti, v důsledku čehož by škody v souhrnu překonala hranici 1 000 Kč a pachatelé by také byli odsouzeni. Podobně, pokud by došlo k snížení trestních sazeb za opakovanou krádež, tak by tato reforma měla lehce nižší dopad.

ZÁVĚRY A MOŽNÉ REFORMY

Speciální trestní sazby pro recidivisty jsou nespravedlivým a nákladným institutem, který vede k zbytečně přísným trestům, přičemž pravděpodobně nechrání společnost. Moderní trestní systém je založený na trestání za trestnou činnost a nikoli za předchozí způsob vedení života; vyšší trestní sazby pro recidivisty proto nejsou vhodným nástrojem trestní politiky. Vhodné nejsou i proto, že český trestní systém nabízí soudům jiné nástroje, jak mohou reagovat na recidivu pachatelů: Mají širokou možnost zohlednit trestní minulost při ukládání trestů, je k dispozici obecná možnost uložení přísného trestu v případě zvláště závažné recidivy a existuje relativně funkční systém ochranných opatření. Vzhledem k tomuto a vzhledem k nepromyšlenosti a nekonceptnosti přijetí speciálních trestních sazeb pro recidivisty jsem přesvědčený, že je na místě tyto speciální trestní sazby zrušit.

Pokud se zastánci těchto trestních sazeb domnívají, že by neměly být zrušeny, měli by představit principiální argumenty v jejich prospěch. Tato argumentace by měla být založena buďto na principiálním rozboru vztahu citelnosti trestu a závažnosti trestné činnosti a roli trestní minulosti (což však teoretická kriminologická literatura nepodporuje) či na efektivitě speciálních trestních sazeb pro recidivisty (zde by měly být představeny empirické studie dokumentující jejich efektivitu). Pokud tak neučiní – a doposud tak neučinili – tak by měla převážít presumpce nevhodnosti přísnější trestní sankce a speciální trestní sazby pro recidivisty by měly být zrušeny.

Ke kterým konkrétním změnám by mohlo dojít? Za prvé, speciální skutkové podstaty pro recidivisty by bylo na místě zrušit. V některých případech by toto obnášelo zrušení celého odstavce, v jiných případech pouze písmene. Používá-li skutková podstata slova „spáchá opětovně“, mohlo by být na místě zvolit jiné označení, které by jasně vyjadřovalo, že se takové spáchání netýká recidivy, ale pouze souběhu.²⁸ Za druhé, bylo by na místě zvážit přijetí požadavku způsobení minimální škody ve výši 1 000 Kč u opakované krádeže. Výsledkem by bylo spravedlivější trestání a výrazné snížení nákladů státu na trestní systém.

²⁸ Byť je otázkou, zda by nebylo na místě tuto možnost (slova „spáchá opětovně“) zrušit celkově. Již dnes trestní sazby soudcům neposkytují dostatek prostoru pro trestání souběhu svojí šíří a možností zvýšit trestní sazbu v případě vícečinného souběhu většího počtu trestných činů (viz § 43 odst. 1 trestního zákoníku).

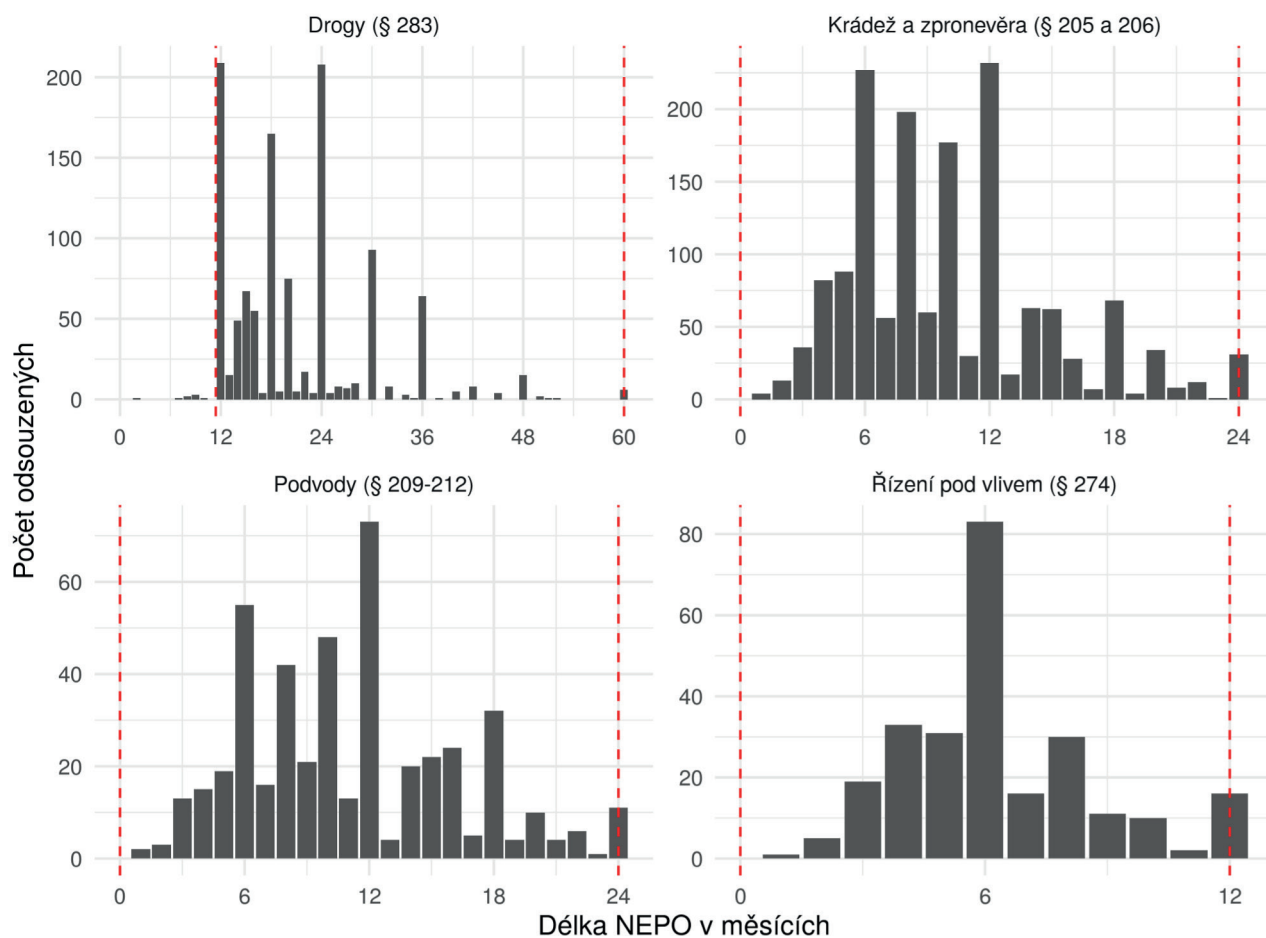
PŘÍLOHA

Tabulka A.1: Trestné činy se speciální skutkovou podstatou pro recidivisty

TČ	Sazba pro recidivisty (roky)	Běžná sazba (roky)	Definice recidivy (roky)
Vražda [§ 140 odst. 3 písm. h)]	15–doživotí	10–20	Opětovně
Těžké ublížení na zdraví [§ 145 odst. 2 písm. g)]	5–12	3–10	Opětovně
Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení [§ 149 odst. 2 písm. e)]	2–8	0,5–5	Opětovně
Nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy [§ 159 odst. 2 písm. d)]	3–10	2–8	Opětovně
Neoprávněné odebrání tkání a orgánů [§ 164 odst. 3 písm. e)]	5–12	2–8	Opětovně
Nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány [§ 165 odst. 3 písm. a)]	1–5	0–2	Opětovně
Nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem [§ 167 odst. 3 písm. b)]	3–8	0–3	Opětovně
Svěření dítěte do moci jiného [§ 169 odst. 2 písm. c)]	2–8	0–3	Opětovně
Prostituce ohrožující mravní vývoj dětí [§ 190 odst. 3 písm. b)]	0,5–5	0–3	Opětovně
Opuštění dítěte nebo svěřené osoby [§ 195 odst. 2 písm. b)]	1–5	0,5–3	Opětovně
Ohrožování výchovy dítěte [§ 201 odst. 3 písm. c)]	0,5–5	0–2	Opětovně
Svádění k pohlavnímu styku [§ 202 odst. 3 písm. d)]	0,5–5	0–2	Opětovně
Krádež [§ 205 odst. 2)	0,5–3	0–2	Časově omezeno
Zpronevěra [§ 206 odst. 2)	0,5–3	0–2	Časově omezeno
Podvod [§ 209 odst. 2)	0,5–3	0–2	Časově omezeno
Pojistný podvod [§ 210 odst. 3)	0,5–3	0–2	Časově omezeno
Úvěrový podvod [§ 211 odst. 3)	0,5–3	0–2	Časově omezeno
Dotlační podvod [§ 212 odst. 3)	0,5 - 3	0–2	Časově omezeno
Provozování nepoctivých her a sázek [§ 213 odst. 2)	0,5–3	0–2	Časově omezeno
Porušování předpisů o pravidlech hospodářské soutěže [§ 248 odst. 3 písm. b)]	0,5–5	0–3	Opětovně
Poškození spotřebitele [§ 253 odst. 2 písm. c)]	0–5	0–1	Časově omezeno
Provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence [§ 265 odst. 2 písm. c)]	3–10	1–8	Opětovně
Obecné ohrožení [§ 272 odst. 2 písm. b)]	8–15	3–8	Časově omezeno
Ohrožování pod vlivem návykové látky [§ 274 odst. 2 písm. c)]	0,5–3	0–1	Časově omezeno
Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy [§ 283 odst. 2 písm. b)]	2–10	1–5	Časově omezeno

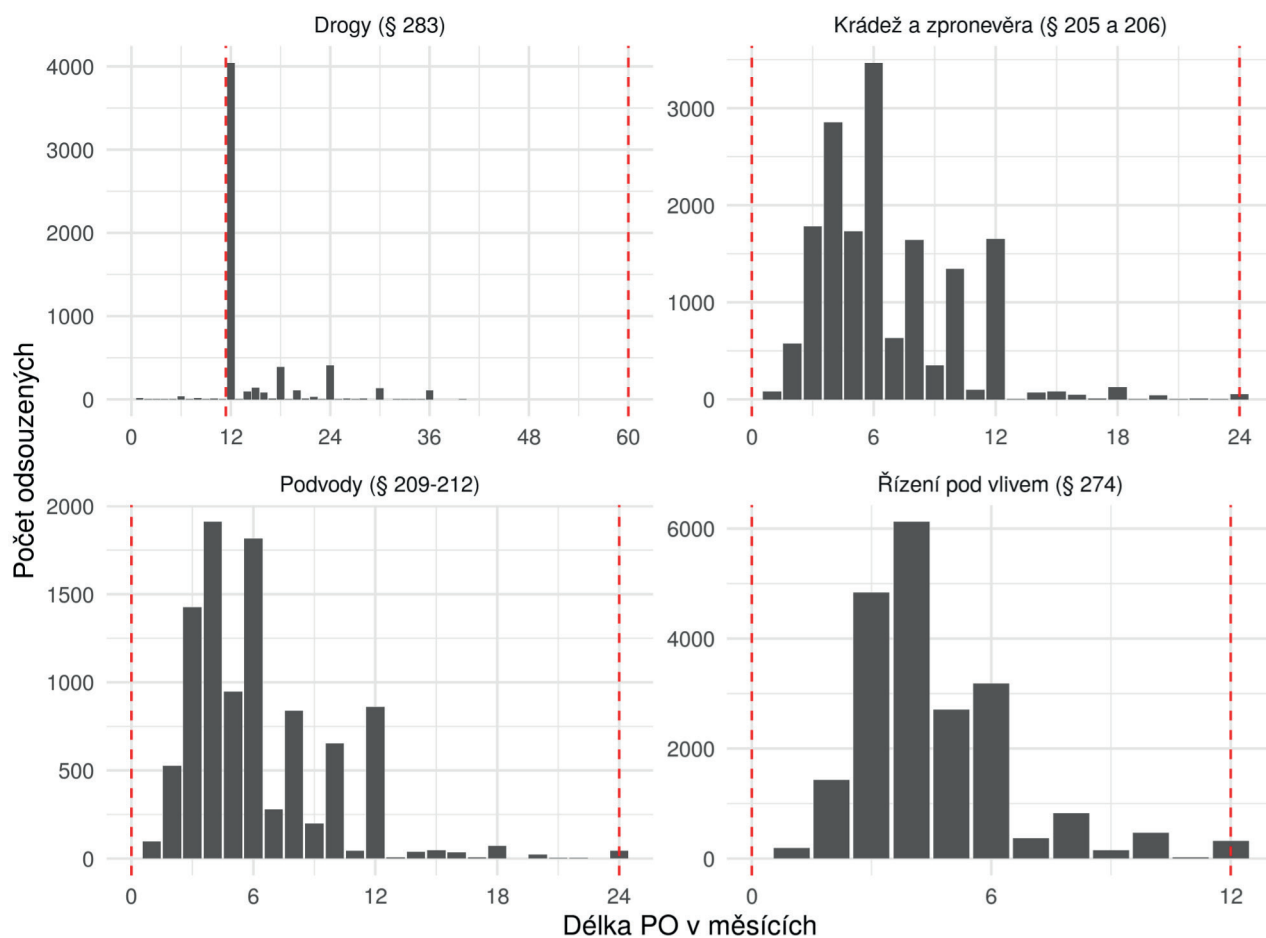
Poškození a ohrožení životního prostředí [§ 293 odst. 2 písm. a)]	1–5	0–3	Opětovně
Poškození lesa [§ 295 odst. 2 písm. a)]	0,5–4	0–2	Opětovně
Neoprávněné vypuštění znečišťujících látek [§ 297 odst. 2 písm. b)]	1–5	0,5–3	Opětovně
Neoprávněné nakládání s odpady [§ 298 odst. 3 písm. c)]	0,5–3	0–2	Opětovně
Neoprávněná výroba a jiné nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu [§ 298a odst. 2 písm. a)]	0,5–3	0–1	Opětovně
Týrání zvířat [§ 302 odst. 3 písm. d)]	2–6	0–5	Opětovně
Pytláctví [§ 304 odst. 2, písm e)]	0,5–5	0–2	Časově omezeno
Neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat [§ 305 odst. 3 písm. b)]	0,5–3	0–1	Opětovně
Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice [§ 340 odst. 2 písm. d)]	0,5–5	0–2	Opětovně
Napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky [§ 341 odst. 2 písm. c)]	0–3	0–1	Opětovně
Neoprávněné zaměstnávání cizinců [§ 342 odst. 3 písm. c)]	0–1	0–0,5	Opětovně
Šíření poplašné zprávy [§ 357 odst. 3 písm. a)]	1–5	0–3	Opětovně
Výtržnictví [§ 358 odst. 2 písm. a)]	0–3	0–2	Opětovně

Graf A.1: Délky nepodmíněných trestů odnětí svobody uložených za skutkové podstaty pro nerekidivisty

Pozn.: Zahrnuty jsou pouze odstavce 1 příslušných paragrafů. Červené přerušované vertikální čáry signalizují současné nastavení sazeb. Odfiltrovány byly tresty delší než horní hranice navrhovaných trestů. Zdrojem dat jsou statistické listy trestní soudů poskytnuté Ministerstvem spravedlnosti ČR za roky 2015-2019. Rokem se myslí rok vydání rozhodnutí. Zahrnuty jsou souhrnné a společné tresty uložené dospělým pachatelům, trestný čin odpovídá nejzávažnějšímu trestnému činu, za který byl pachatel odsouzen.

Graf A.2: Délky podmíněných trestů odnětí svobody uložených za skutkové podstaty pro nerecidivisty

Pozn.: Zahrnuty jsou pouze odstavce 1 příslušných paragrafů. Červené přerušované vertikální čáry signalizují současné nastavení sazeb. Odfiltrovány byly tresty delší než horní hranice navrhovaných trestů. Zdrojem dat jsou statistické listy trestní soudů poskytnuté Ministerstvem spravedlnosti ČR za roky 2015-2019. Rokem se myslí rok vydání rozhodnutí. Zahrnuty jsou souhrnné a společné tresty uložené dospělým pachatelům, trestný čin odpovídá nejzávažnějšímu trestnému činu, za který byl pachatel odsouzen.